

TETŐCSERÉPBE REJTETT ÜZENETEK

Már jó ideje, hogy Lőkös Sándorné átadott a Tornyai János Múzeumnak egy 1912-es évszámmal jelzett feliratos tetőcserepet. 1993-ban Csomorkányon a 410. sír feletti kb. fél méter vastag kevert, elegyengetett talajrétegből egy jelen kori díszített és feliratos tetőcserep jött napvilágra. Ugyanitt a 410. gyermek sír aknáját olyan tetőcserepek zárták, melyek feltehetően a középkori templom korábbi héjazatát alkották.

Hódmezővásárhelyen az 1880-as évektől lett tömeges a tégl- és a tetőcserep használata. A helyi reprezentatív építkezések alapanyagául szolgáltak, de egyre szélesebb körben terjedtek el a városi és a tanyai magán építkezéseken is. A 20. század elején is működtek olyan üzemek, melyek archaikus munkamódszerekkel dolgoztak, s noha gyáraknak nevezték magukat, helyesebb manufaktúráknak hívni őket. A feliratos tetőcserepek ritkaságnak számítanak a helyi kulturális örökség körében.

A két újkori tetőcserep kézi vetéssel készült, olyan műhelyben, ahol az egyik esetben bizonyosan nyeles vas, a másikonál az orrnál kivésott fa lapra szerelt vaskeretes, fogantyús formát használtak. Alapanyaguk és az őket kiegészítő kemence típusa sem azonos. Formájukban némi hasonlóság mutatkozik, amennyiben szegmens íveshez közelít az aljuk. A régészeti szakirodalom középkori városaink és több kisebb erdélyi falusi templom, vagy a mezőhegyesi égetőkemence esetében foglalkozik a középkori tetőcserepekkel, néhány kivételtől eltekintve – ilyenek pl. a Nyikó menti példányok – a helytörténeti és a néprajzi szakirodalmunk adós maradt a feliratos, vagy díszített, rajzos példányok feldolgozásával. A Tornyai múzeumba került eredetileg beépített tetőcserepen a szöveg: „Az iksznit¹ bémalterozta Forrai János 1912 IX Hó 18”. A felirat archaikus, nyomtatott, klasszicista jellegű antikva betűkkel készült, a János névben az "S" fordítva van, a szöveg elrendezése írásban nem gyakorlott, feltehetően idősebb személyre utal. A feliratos tetőcserepek esetében az évszám sem mindig az előállítás idejét jelöli, hanem csupán azt az eseményt, amit a készíttető valamilyen célból meg akart örökíteni. Esetünkben a tetőcserep legyártására 1912 előtt nem kerülhetett sor.

A másik tetőcserep orrát/makkját tekintve hibás termék tetőfedő funkcióban nem került felhasználásra. Az ég felőli lapján biztos kézzel, simítóval kialakított, az egész lap széleit kitöltő keretben két sorban „Vincze Józsi Juhász Eszti”, kissé kalligrafikus, folyó írással írt neve olvasható. A becéző névhasználat gyerekekre vagy fiatalokra utal, az író gyakorlott volt, a felirat a 19. század második felének, a 20. század elejének írásos hagyományait idézi, különösen a V, E, sz, zs, t betűk vonatkozásában. Csomorkányi néphagyományok gyűjtésekor több, ott földet béröl orosházi és székkutasi Juhász nevű adatközlőt jegyeztek fel. Talán egy fiatal pár életeseményét, vagy építkezéshez nagyobb tetőcserepmegrendelését rögzítették a tárgyon.

Különlegesek a 410. sírt fedő, egyenes aljú, az előbbiektől jóval nagyobb, vastagabb, durvább kialakítású, a szakirodalom alapján „lap/zsindely vagy táska” alakú, középkori lapos cserepek. A sírban mutatkozó temetkezési rítus egyedülálló a temetőben. A legyengült immunrendszerű kisgyermek feltehetően fertőző betegségben hunyt el, koporsóját és sír aknáját zárták le a temetés során tetőcserepekkel. A szokás más középkori temetkező helyeken is megfigyelhető, de ott téglával borították a sírokat. A szakirodalom úgy tartja, ezek a téglák, s talán tetőcserep borításos sírok arra utalnak, hogy a hátramaradók a halott szellemének visszajárásától féltek, azt szerették volna a nehezékeléssel megakadályozni.

Írott forrásból tudjuk, hogy 1469-1470-ben Csomorkányon élt két cserepes foglalkozású egyén, nevezetesen Cserepes Balázs és Ferenc, talán családjukkal. Így nemcsak a tárgy, a név- és az okleveles adat is bizonyítja a helyi, középkori cserepgyártást. A név nemcsak fazekasokat, hanem egy középkori építőműhely, talán egy lazább kompánia cserepécsúrt működtető tagjait is jelölheti. 1567-ben már nem élnek Cserepes nevűek Csomorkányon, de az 1570. évi defter szerint a „Vásárhelyi uccában” lakott és fejadóval róttá le a töröknek a tartozását „Cserepös János és Bálint”, akiknek a török által lejegyzett nevük a 16. században is élő vásárhelyi ö-zö beszédet mutatja. Mivel a várost náhije székhelynek jelölték ki, s a török alatt tilos volt a tégláépítkezés, a „cserepesök” elvándoroltak innen, valószínűleg a hódoltság területén kívül, vagy a török által megszállt várakban vállalva munkát.

A CSOMORKÁNYI, CSERÉPPAL FEDETT 410. SÍR

Így fordulhatott elő, hogy 1741-ben, amikor Szőnyi Benjámint a református ótemplom köré erős téglafalat kívánt emelni, a téglavetőket, a cserepeseket és a kőműveseket Gyuláról kellett hívnia, mert a városban egy sem volt.

Érdekes külön figyelni a vásárhelyi tetők világára. A 19. század óta egymás szomszédságában gyönyörű, hódfarkú cserepekből változatos mintázatú héjazatok, vagy cserep tetőt idéző palákkal, domborított fémlemezekkel fedett tornyok, tetősíkok, falak jöttek létre. Ezek bontásakor, javításakor, ha mindannyian figyelünk, több feliratos, díszített és akár mázas tetőcserep is juthat a múzeumba valódi történelmi, városi tetőrendszereket megőrkítve.

Béres Mária

1. Az ikszni leggyakrabban eltérő tetősíkok találkozását jelenti a népnyelvben és a szakzsargonban, valószínűleg egy tetőfedési eseményhez kapcsolódik az „agyagtáblába égetett üzenet”.

Irodalom:

Demeter István – Miklós Zoltán: *Nyikó menti díszített tetőcserepek*. Székelyudvarhely, 2005.